

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ОСВІТИ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

The modern models of education are examined as paradigmatic approaches to organization of culturological preparation of future specialist. An author develops the model of culturological formation of students through prism of system developing cultural and philosophical concepts (value, cultural norm, cultural activity, cultural self-development, multicultural environment, cultural and creative environment).

Keywords: cultural and historical model of education, cultural and creative model, in a civilized manner-anthropological model, cultural and synergetics model, dialogic model, culturological discourse.

Розглядаються сучасні моделі освіти як парадигмальні підходи до організації культурологічної підготовки майбутнього фахівця. Автором розроблена модель культурологічної освіти студентів через призму системоутворюючих культурфілософських понять (цінність, культурна норма, культурна діяльність, культурний саморозвиток, мультикультурне середовище, культуротворче середовище).

Ключові слова: культурно-історична модель освіти, культуротворча модель, культурно-антропологічна модель, культурно-синергетична модель, діалогічна модель, культурологічний дискурс.

Рассматриваются современные модели образования как парадигмальные подходы к организации культурологической подготовки будущего специалиста. Автором разработана модель культурологического образования студентов через призму системообразующих культурфилософских понятий (ценность, культурная норма, культурная деятельность, культурное саморазвитие, мультикультурная среда, культуротворческая среда).

Ключевые слова: культурно-историческая модель образования, культуротворческая модель, культурно-антропологическая модель, культурно-синергетическая модель, диалогическая модель, культурологический дискурс.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасній теорії й практиці освіти чітко простежується тенденція не тільки пошуків нових підходів до її організації, але й адекватного сучасній культурі й науці розуміння її культурних особливостей і механізмів.

Моделюючи образ випускника вищого навчального закладу, більшість учених єдина в тому, що це – людина культури, вільна, гуманна, духовна й творча особистість, яка здатна варіативно мислити, орієнтуватися в соціокультурному середовищі, що змінюється, яка прагне творчої самореалізації й саморозвитку в просторі культури. Все це спонукає дослідників до проектування освіти, розробки інноваційних підходів і моделей, які б максимально відповідали новому типу культури.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі аналізу теоретичних і практичних досліджень вітчизняної й зарубіжної педагогіки нами виділені основні моделі освіти, які розглядаються як парадигмальні підходи до розуміння її суті. Необхідно відзначити, що таке розділення чітко простежується тільки в теорії, в практичних програмах підготовки майбутніх фахівців, як правило, об'єднується декілька підходів.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. *Культурно-історична модель освіти* (О.П.Щолокова, І.Є.Відт, О.Є.Чучин-Русов, Є.О.Ямбург) представляє тріадичну систему «культура – освіта – історія», яка прийшла на зміну культурній макромоделі, що протягом попередніх десятиліть структурувалася за схемою: наука – виробництво – освіта.

Аналізуючи різні типи культурних епох (архаїчна, індустріальна й постіндустріальна), І.Є.Відт пропонує й відповідні їм освітні моделі: традиційна, інструктивна й креативна. Педагог звертає увагу на те, що модель освіти повинна відповідати тій культурі, якій вона служить [4]. Представлена модель, відзначає Є.О.Ямбург, «тому й культурна, що передає наступним

поколінням постійні величини культури, а історична, бо показує їх живу пульсацію у реальних цивілізаційних обставинах» [9, 6].

Збагачення культурного досвіду майбутніх фахівців у рамках представленої моделі відбувається шляхом освоєння культури різних історичних і регіональних типів, особливостей духовного світовідчуття певного періоду. Справжня культура вимагає від людини уміння слухати, заглиблюватися у прочитане, вдивлятися у світ, вступати в діалог із сучасним і минулим, бачити й розуміти глибинні спадкові зв'язки поколінь. Існування в культурі є не що інше, як безперервний діалог з тими, хто жив і творив до тебе.

Культуротворча модель (А.П.Валіцька, І.А.Зязюн, М.П.Лещенко) виходить з уявлення про те, що освітня система відображає не соціальну стратифікацію й не структуру суспільного виробництва, а простір культури, відповідаючи її змісту й формам у своїх основних змістовно-структурних параметрах. Культура розглядається як людський спосіб життєдіяльності, духовно-матеріальне середовище проживання, освіта – як процес становлення творчої особистості в природо-соціо-культурному середовищі [3].

Формування творчої особистості в заявленій моделі відбувається шляхом цілеспрямованого впливу на інтелектуальну й емоційно-чуттєву сферу. Діяльність викладача направлена на зміну колишніх, «пасивних» механізмів спілкування й залучення студентів до активної навчальної діяльності за рахунок використання нетрадиційних форм проведення лекційних і семінарських занять, де створюється можливість для всіх студентів виражати вільно свої думки, де фантазія й уява нічим не обмежуються.

Культурно-антропологічна модель освіти (Б.М.Бім-Бад, Г.Б.Корнетов, Е.Л.Шевнюк) представлена триєдністю своїх складових: основоположною ідеєю про людину (цілісним концептуальним людинознавством), новою антропологічною діяльністю або технологіями, які виникають із людинознавчої концепції, духовно-орієнтованими взаємовідносинами між студентами й викладачами.

Людина отримує освіту, пише Г.Б.Корнетов, «розпредмечуючи втілені в культурі сутнісні людські сили й одночасно опредмечуючи себе в нових культурних об'єктах. Саме двоєдиний процес опредмечування – розпредмечування й лежить в основі освіти, він розкриває механізм того, як людина творить культуру, відтворюючи й змінюючи її, а культура творить саму людину. Цей процес дозволяє не тільки виявити нерозривний зв'язок освіти й культури, але й робить необхідним особливо акцентувати увагу на активному становленні людини й створенні нею власного образу» [7, 3].

Культурологічна освіта студента у цьому контексті розглядається як процес і результат засвоєння системи уявлень про «самопочуття» людини в різних типах історичних і регіональних культур та забезпечує самовизначення особистості в культурно-освітньому просторі.

Антропологічна проблематика зайняла центральне місце в підручнику «Культурологія» українського вченого Е.Л.Шевнюк. Автор розглядає культурологічну освіту не тільки як процес і результат збагачення особистості різноплановою інформацією про світовий культурний процес, але і як умова культурної самореалізації й саморозвитку студента, формування його культурної самосвідомості [8]. Це принципово важливо не тільки для професійного розвитку студента, але й для його особистої здатності адаптуватися до природного, соціально-економічного і культурного середовища, яке швидко змінюється.

Діалогічна модель освіти (В.С.Біблер, М.М.Бахтін) базується на основних категоріях бахтінської концепції – культура, самодетермінація, діалог, текст, твір– та їх інтерпретації В.С. Біблером.

Діалог у його смислоформуєчій спрямованості – це не форма «питання – відповідь» і навіть не евристична бесіда, а зустріч позицій із сутнісних проблем, в обговоренні яких виявляються, уточнюються, доповнюються, збагачуються й перетворюються такі погляди, інтереси, мотиви, які в тій або іншій мірі визначають особистість [1]. М.М.Бахтін, утверджуючи загальність

діалогу й діалогізму людської свідомості й життя, говорить про широку палітру проявів позицій учасників діалогу.

Розглядаючи діалог у культуротворчому й людинотворчому аспекті, Б.С.Біблер підкреслює, що «культура є форма одночасного буття й спілкування людей різних – минулих, теперішніх і майбутніх культур, форма діалогу і взаємопородження цих культур, форма самодетермінації індивіда в горизонті особистості, форма вільного рішення й перерішення своєї долі у свідомості її історичної та загальної відповідальності» [2, 38].

Сучасне тлумачення діалогу в контексті «діалогу культур» можна сформулювати як усвідомлення своєрідності й спільності різних культур, культурної різноманітності як джерела особистісного і суспільного розвитку, становлення особистості в полікультурному соціумі (Б.Л.Вульфсон, Л.В.Городецька, Ю.Б.Кузьменкова, Р.П.Мільруд).

Теоретики діалогічної моделі освіти бачать її мету в розвитку у студента не тільки сприймати й розуміти інші точки зору, але й вступати в діалог з ними, конструювати власну позицію, проникати в спосіб мислення й відчуття ученого, мислителя, розширювати свій діапазон бачення й тим самим знаходити цілісність. Важливим компонентом представленої моделі є рішення питання про співвідношення національної й світової культури у змісті культурологічної освіти. Національна культура розглядається як освітній простір, у якому національний духовний досвід є складовою частиною світової культури.

Культурно-синергетична модель освіти (М.С.Каган, О.М.Князева) розглядає культуру як умову самоорганізації й саморозвитку особистості. Аналізуючи точки зіткнення синергетики й культурології, М.С.Каган відзначає: «...визначаючи культуру самостійною освітою, що відрізняється не тільки від природи, але й від суспільства, її розвиток слід вивчати не як автоматичне слідування за розвитком суспільства, а як саморух, саморозвиток, хоча й такий, що засвоює вплив змін середовища і соціального, і природного. Тому завдання

культурології полягає тому в тому, щоб виявити ті внутрішньокультурні сили, які керують динамікою культури» [5].

Розглядаючи синергетичний підхід до освіти, О.М.Князева характеризує процес освіти як «нелінійну ситуацію відкритого діалогу, прямого і зворотного зв'язку, попадання (в результаті вирішення проблемних ситуацій) в один самоузгоджений темпосвіт. Ця освіта, яка стимулює власні, можливо ще не проявлені, приховані лінії розвитку. Це спосіб відкриття реальності, пошуку шляхів у майбутнє» [6].

Синергетичний підхід дозволяє забезпечити інноваційне вирішення питань навчання, повноту й високу якість предметних знань, професійне становлення й професійну адаптацію майбутнього фахівця через різні навчальні дисципліни з урахуванням їх міжпредметних зв'язків.

Розуміння сучасної освіти як культурного феномену відповідає тенденції та динаміці сучасної культури, змінює характер дії в освіті, розширює рамки проектування, допомагаючи його суб'єктам вирішувати інноваційні завдання. Пошуки моделей освіти, адекватних сучасному типу культури, які відповідають новому етапу розвитку цивілізації – найактуальніша задача сучасної педагогіки.

Розглядаючи представлені моделі освіти як парадигмальні напрямки культурологічної підготовки майбутнього фахівця, ми розробили власну модель культурологічної освіти студентів Полтавського університету споживчої кооперації України через призму системоутворюючих культурфілософських понять: суб'єкт – об'єкт – суб'єктних (цінність, культурна норма, культурний інтерес), суб'єкт – суб'єктних (культурна діяльність, культурний саморозвиток), об'єкт – суб'єктних (соціокультурний контекст, мультикультурне середовище, культуротворче середовище). Діяльність суб'єктів освіти базується на культурних нормах і моральних імперативах, опосередкована загальнолюдськими цінностями й орієнтована на існуючі зразки культури. Пріоритетною стає діалогова стратегія педагогічної взаємодії,

забарвлена позитивними емоційно-естетичними переживаннями і спрямована на підвищення духовно-енергетичного потенціалу навчального процесу.

Культурологічний дискурс передбачає компаративність як встановлення системоутворюючого зв'язку культурних фактів. Саме це формує ціннісну шкалу молодій людині, впливає на макро- і мікрорівні її світоглядної свідомості, моральні та естетичні ідеали, і як результат, допомагає ввійти в існуючий навколо неї світ, не втрачаючи при цьому своєї індивідуальності. Отже, складовою частиною професійного становлення у вищому навчальному закладі є культурологічна підготовка, формувати яку повинні всі цикли предметів, увесь навчально-виховний процес, як теорії так і практики, починаючи зі вступу до спеціальності й завершуючи дисциплінами вільного вибору.

Курс «Культурологія» розглядається у вищій школі як універсальне знання для входження в інтегральне поле культури. Об'єднуючи літературознавство, релігієзнавство, етику, естетику, всесвітню історію, дозволив осмислити духовну спадщину людства в культурно-історичному контексті. Викладання курсу націлене на те, щоб сприяти загальній інкультурації студента, формувати особистісну систему ціннісних орієнтацій, комунікативних навичок і суб'єктну активність студента шляхом введення його в систему ціннісно-сміслових настанов загальнолюдської та національної культур, формувати уявлення про основні проблеми й тенденції розвитку сучасної культури, розвивати навички соціокультурної орієнтації, оцінки явищ культури минулого та теперішнього, здібність до діалогу з чужими культурами, надати надійні орієнтири в плюралістичній, калейдоскопічній українській реальності, спрямувати на вільний вибір культуровідповідних стратегій професійної діяльності.

Специфіка культурологічної освіти студентів потребує особливої системи оцінювання їх навчальних досягнень. Перехід на кредитно-модульну систему навчання студентів створив умови для розвитку їх індивідуальних здібностей,

для актуалізації їх творчої самостійної діяльності, для формування у них цілісної картини світу, для відстеження й коригування самого процесу набуття знань. Впровадження кредитно-модульної системи відображає спрямування процесу навчання на організацію дослідницької пошукової діяльності, на розвинення й актуалізацію таких якостей студентів як творче мислення, системне синтезування освітнього матеріалу, вміння аналізувати наявні процеси, вміння бачити проблему і вирішувати її, вміння знаходити нову необхідну інформацію, здатність аргументувати й відстоювати власну точку зору, застосовувати набуті знання для вирішення конкретних питань, здатність до самоконтролю та самоосвіти.

Розподіл балів здійснюється за рівнями навчальної діяльності: понятійно-продуктивним (усна доповідь, тестові завдання, понятійний диктант, підготовка глосарію, бліц-опитування), фундаментально-продуктивним (модульний контроль), системно-творчим (публікації в наукових виданнях, повідомлення на наукових конференціях, участь у роботі наукового гуртка, написання й захист наукового реферату, мікрОВикладання, розробка опорного конспекту, складання відгуку, рецензії, виконання індивідуальних творчих завдань, підготовка і презентація проекту).

Ефективними ресурсами розвитку творчого потенціалу особистості студента при вивченні культурології у нашому досвіді є наступні: робота з оригінальними текстами філософів, культурологів; озвучування фрагмента тексту – студентам необхідно продовжити логіку оригіналу; зіставлення декількох точок зору на дану культурологічну проблему; робота з «деформованими текстами»; опорні конспекти – наочні конструкції інформації, в яких знання представлені в логічній і компактній формі, художньо-образні та науково-творчі самостійні роботи. На заняттях студентам пропонуються завдання нелінійного, дискусійного характеру, які актуалізують творчий, рефлексивний пошук, тренують «мускулатуру думки». Наприклад, проаналізувати декілька визначень освіти й вибрати найбільш адекватне

сучасній культурній ситуації; подумати чи є зброя вбивства, тіло людини, уявлення про смерть елементами культури; чому сучасну культуру називають «культурою зусилля». Великий інтерес викликають у студентів ігрові ситуації. Так, із захопленням відповідаючи на питання: «Де проходить межа між природним і культурним в людині?», і викладачі, і студенти «грають» у Мауглі, моделюють ситуацію повної ізольованості від цивілізованого світу («Міф про Робінзона»), складають прогноз розвитку культури, у творчих міні-групах представляють специфіку своєї сфери соціокультурного досвіду (наука, мистецтво, релігія, філософія).

Щоб організувати зустріч-діалог різних культурних традицій і різних типів мислення, на заняттях з культурології використовується методика «занурення», моделювання епохи, яка допомагає переводити соціально-духовний досвід поколінь в особистий досвід студентів, розвивати інтелектуальні й творчі здібності у діалозі з художнім твором, з монокристалами різних культурних епох і напрямів в мистецтві.

Використання технології мультимедіа дає додаткові можливості для переносу центру ваги з вербальних методів навчання на методи пошукової і творчої діяльності. Це створює основу для самостійної діяльності студентів з аналізу й узагальнення культурологічного матеріалу. Мультимедійний курс „Культурологія”, побудований таким чином, що студент ознайомлюється не тільки з теоретичним матеріалом, а із першоджерелами та ілюстраціями. Наявність словника створює додаткові можливості для розширення й освоєння термінологічного простору, опорні конспекти дозволяють подати матеріал у стислому вигляді. Віртуальні музеї вводять майбутніх фахівців у світ мистецтва. Осягнення художніх реалій світу вимагає творчої співучасті, активізує здатність особистості підводитися до широких творчих узагальнень, ініціює духовну суверенність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, культурологічна освіта студентів Полтавського

університету споживчої кооперації України здійснюється двома шляхами: раціонально-науковим і емоційно-образним. Гармонія цих двох шляхів дасть можливість сформувати фахівця не тільки логічно мислячого, але і емоційно-чуттєвого, здатного до самореалізації й саморозвитку своїх творчих можливостей.

Сьогодні актуальності набуває впровадження у навчально-виховний процес найкращих надбань української й зарубіжної педагогіки, новаторських методів і технологій. Тоді вищі навчальні заклади стануть діяти не тільки як навчальні та наукові центри, але й як могутні вогнища духовної культури, що залучають молоде покоління до опанування культурних цінностей.

Література

1. Батракова С.Н. Педагогическое общение как диалог в культуре// Педагогика. – 2002. - № 4. – С. 27 – 33.
2. Библер В.С. Культура. Диалог культур (Опыт определения)// Вопросы философии. – 1989. - № 6. – С. 31 – 42.
3. Валицкая А.П. Культуротворческая школа: концепция и модель образовательного процесса// Педагогика. – 1998. - № 4. – С. 12 – 19.
4. Видт И.Е. Культурологическая интерпретация эволюции образовательных моделей// Педагогика. – 2003. - № 3. – С. 32 – 37.
5. Каган М.С. Синергетика и культурология// <http://spkurdyumov.narod.ru/kagani.htm>.
6. Князева Е.Н. Синергетический вызов культуре [Электронный ресурс] /Е.Н. Князева – режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/SINVIZKUL.htm>.
7. Корнетов Г.Б. Педагогические парадигмы базовых моделей образования: Учебное пособие (электронная версия)// <http://www.oim.ru/reader@nomer=459.asp>.
8. Шевнюк О.Л. Культурологія: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2004. – 353 с.
9. Ямбург Е.А. Контуры культурно-исторической педагогики// Педагогика. – 2001. - № 1. – С. 3 – 10